

Дејан Поповић

Ваљево

dejan.popovic0@gmail.com

УРЕЂЕЊЕ КОЛОВОЗНИХ И АСФАЛТНИХ ПОВРШИНА У ВАЉЕВУ (од 1939. до 1943. године)

Апстракт: У раду се говори о калдрмисању, асфалтирању и одржавању ваљевских улица и тротоара у периоду између 1939. и 1943. године. На који начин је Ваљево осавременило своје старе саобраћајнице и улице и постепено улазило у ново доба, тема је овог рада. Овим прилогом желели смо да дамо слику развоја урбаног језгра нашег града, његовог уређења, али и ширења.

Кључне речи: ваљевске улице и тротоари, предузимачи, Александар Душанов, Градско веће, кредити, цене радова.

Тридесетих година XX века општински органи града Ваљева су крупним корацима кренули са даљим уређењем и инфраструктурним развојем чаршије. То је време када се у граду на Колубари гради прва озбиљна фабрика „Вистад“; уводи се водовод, изграђује се мрежа саобраћајница, уређују се јавне површине, гради се зграда Народног здравља, граде се савремени објекти и улице. Долазило је време да се ужа градска зона калдрмише а тротоари асфалтирају, и тог посла прихватило се Градско поглаварство лета 1939. године.¹ Због недостатка новца, идеја тадашњих челника Општине била је да се улице и тротоари града Ваљева уреде у неколико фаза. Прво је пројекат урађен за уређење улица Карађорђево, Вука Караџића, Душанове и Мајора Илића. Лицитација за израду коцкасте калдрме у Караџића улици

¹ Ове велике инфраструктурне и грађевинске послове у граду започео је Александар О. Ломић, председник ваљевске општине – нап. аут.

одржана је 20. јуна 1939. године. Предрачунска сума за овај посао износила је 379.755,16 динара, с тим да је кауција износила 10% за предузимаче из наше државе и 20% за стране предузимаче. Лицитацију за израду асфалтних тротоара ваљевско Поглаварство извршило је 7. јула 1939. године и на њој се пријавило 9 кандидата. Том приликом формирана је општинска комисија, а кандидати су давали најповољније понуде с циљем извршења наведених радова. Навешћемо овом приликом неке од акционара који су се појавили на лицитацији: овлашћено предузеће за израду асфалта, катранских производа и асфалтног брашна Василија Бјелајца из Ниша, опште асфалтно и грађевинско предузеће инжењера Јована Стојадиновића из Београда, које је давало 18% попушта, затим предузеће Михаила Аранђеловића, овлашћеног грађевинског предузимача из Београда који је давао попуст у вредности од 23,40% , грађевинско предузеће Ристе Алексића из Ваљева, са попустом од 12,35%.² Ипак, најповољнију понуду по мишљењу Комисије дао је предузимач Духанов Александар са седиштем грађевинске фирме у Београду.³ Духанов је дао попуст од 20.67% од предрачунске суме која је износила 1.070.279,97 динара, па се у крајњем збиру дошло до цифре од 849.053,00 динара. За израду овог посла Градско веће је подигло зајам од 2.000.000 динара од Државне хипотекарне банке. Одлука Градског већа је заведена под бр. 53/39 и 62/39 и одобрена од стране Краљевске Банске Управе бр. 13185/1939 од 26. јула 1939. године у Сарајеву. Предузимач Духанов уведен је у посао 3. августа исте године, кад је потписан уговор између Градског већа као налогодавца и предузимача као извршиоца, а рок за извршење ових радова био је 95 календарских дана или до 8. новембра 1939. године. За надзорно лице Грађевинског одељења постављен је градски инжењер Душан Н. Матић.⁴

Радна снага ангажована је мањим делом од предузимача Духанова, а већи део је обезбеђен кулуком из ваљевског атара и

² Грађевинско предузеће Ристе Алексића из Ваљева бавило се израдом земљаних и бетонских радова – нап. аут.

³ Међуопштински историјски архив Ваљево (у даљем тексту МИАВ), 1939 година, кут. бр. 204, пр. бр. 32. Грађевинска фирма предузимача Александра Духанова налазила се у улици Сезоновој бр. 43

⁴ МИАВ ОГВ, 1940. година, кут. бр. 206, пр. бр. I, A2,285/1940.

локалних грађевинских радника; највећи опсег радова био је у Карађорђевој и Караџића улици, двема централним улицама ва-роши, а у мањој мери у Душановој где су асфалтирани тротоари у дужини од сто метара. У Мајора Илића стало се на бетонира-њу тротоара у дужини од 150 метара. Радови су били опсежни, што је подразумевало и доста земљаних радова ради нивелиса-ња терена. Асфалтирана су како прочеља приватних кућа, тако и државних установа. Грађевинаре је послужило и лепо време, без хладноће и мразева. Према доступној Грађевинској књизи радова, предузимач Душанов је завршио посао на време, 6. но-вембра, без иједног дана закашњења. Приликом прегледа радова инжењер Матић је приметио и ставио у извештај да сви послови асфалтирања нису урађени ваљано; због пукотина у Карађорђе-вој и Караџићевој улици извођачу су наложене ситне поправке. Асфалтне површине које нису одговарале прописима морале су да се исеку, уклоне и потом, поново залију. Такође, испред зграде Општинског суда примећене су пукотине у асфалту, које су се испојиле услед слабе нивелације земљишта. И овде се присту-пило разбијању асфалтне подлоге, поновној нивелацији земљи-шта и асфалтном заливању И у улици Мајора Илића појавиле су се извесне пукотине у бетону, па је инжењер Матић и овде нало-жио предузимачу да се тротоари поново избетонирају. Радови су настављени до краја месеца новембра 1939. године и са пр-вим јачим мразевима они су приведени крају. Износ накнадних радова био је у вредности од 78.490,48 динара. Према тачки 20 Општинских услова и специјалних услова из уговора за извршене ра-дове предузимач је давао гарантни рок од три године⁵, с тим да се у року од месец дана изврши колаудација (пријем радова), а по завршеном гарантном року извршила би се суперколаудација.

Поред постављања асфалтне и бетонске подлоге урађен је и већи број бетонских ивичњака који је одвајао тротоаре од кал-дрмисаних путева. У време асфалтирања тротоара извршени су сви земљани радови и утабана је подлога за поплочавање ситном

⁵ Гарантни рок асфалтираних и бетонираних тротоара био је од 6. новембра 1939. до 6. новембра 1942. године. У новембру 1939. године Државна пошта је на рачун Градског Поглаварства уплатила износ од 11.906,07 динара за по-словце асфалтирања тротоара – нап. аут.

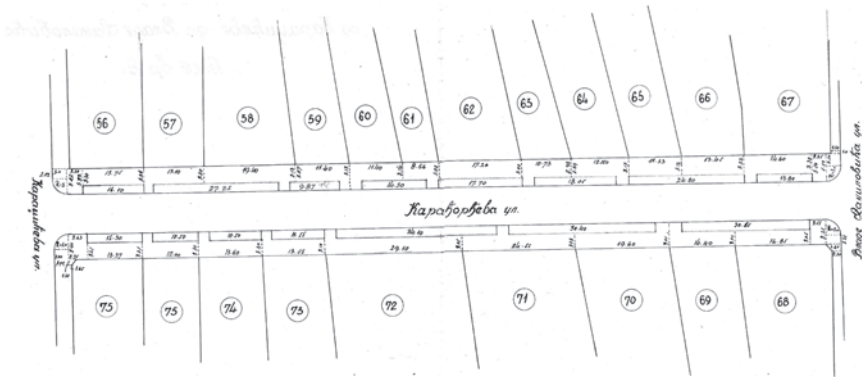
коцком. Тротоари су морали да имају извештан угао закошења у случају отицања водених талоба. Укупна површина асфалтираних тротоара била је 9.209,38 м², а бетонираних 867,50 м².

Одлуком Градског већа О. бр. 119/40 одржана је 21. марта 1940. године седница Техничке комисије за колаудацију тј. за преглед и пријем радова и у комисију су ушли чланови градски већници инж. Богољуб Воденлић, адвокат Александар Живановић и хотелијер Михаило Матић. Због јаким мразева и снега одлука о колаудовању тротоара померена је са децембра 1939. на март 1940. године. По завршеном колаудовању и пријему посла Комисија је поднела извештај Градском већу на одобрење. Обрачун извршених радова поднео је инж. Душан Н. Матић. Утврђено је да су се приликом извођења радова појавили и извесни вишкови у износу од 299.100,87 динара, што је све снизило цену коштања, тако да је целокупни износ радова износио 549.952,23 динара. Предузимачу Духанову је након извршене колаудације Градско веће одобрило исплату посла у 9 месечних рата.⁶

Друга фаза радова у уређењу градских улица започела је марта 1940. и трајала је до августа исте године. Тада је калдрмисано уже градско језгро и макадамисане су поједине веће улице.⁷ Дана

⁶ МИАВ, ОГВ, 1943 година, кут.бр.218, пр.бр.І,А2,1943/8905. Један део новца упућен Духанову одбијен је у сврху пореза – нап. аут.

⁷ У Ваљеву тог времена постојало је неколико типова путева и улица. Земљаног карактера је био највећи број сокака и тек пробијених улица. Један део улица је био присутан туцаником, тј макадамом, а то су биле саобраћајнице нешто удаљеније од самог центра Ваљева (такве улице су биле Хајдук Вељкова, Ненадовића кеј и др.). Поједине улице старе чаршије Тешњара биле су прекривене турском калдрмом још у 19. веку, а неке су на овај начин уређене почетком 20. века, као што је био део улице Краљице Марије. Свега неколико старих улица је било калдрмисано каменом коцком пре 1940. године, и то у самом центру вароши; из историјских извора знамо да су неке од тих улица у том периоду морале да поправљају своју калдрму која је већ била увелико похабана. Велика је била разлика између турске калдрме и коцкасте калдрме; у турској калдрми, која је знатно старија, постављао се облук на утабану земљу, а код коцкасте калдрме требало је мануелно правити камену коцку прилично сличних димензија, што је тражило занатску вештину. Пут који се попљочавао каменом коцком морао се фино утабати, па прекривати слојем песка, а потом би мајстори слагали коцку нивелишући је. Овај посао је био дуготрајан и знатно је више трајао од асфалтирања ваљевских тротоара. Још једна занимљивост: против возача малобројних аутомобила поднет

Лејенда: план асфалтираних тротоара Карађорђевог улице омеђене Караџићевом и Улицом Владе Даниловића (гео елаборација инж. Душана Н. Машића из октобра 1939. године)

22. априла 1940. године одржана је Пета седница Градског већа чије се заседање у највећој мери односило на уређење ваљевских улица, калдрмисање моста на Колубари и уређење речице Љубостиње у градском атару. У том циљу утрошен је преостали новац добијен у виду кредита од Хипотекарне банке, али су велики радови изискивали узимање још једног кредита, па је Градско веће намеравало да га подигне од Дринске бановине. Није нам познато да ли је овај намеравани кредит и добијен, али је један део варошких улица калдрмисан. Том приликом утврђена је цена радова и цена коштања камене коцке за калдрмисање, која је износила 0,55 динара по комаду.⁸ У том периоду калдрмисане су већим делом улице Проте Матеје, Браће Недића, Даниловићева, Др Стајића, краља Александра као и прочеље касарне „Војвода Живојин Мишић“. Радна снага која је била ангажована за извршење ових послова била је незадовољна ценом и тешким условима рада, па су се јављали штрајкови; ипак, уређење улица завршено је у доба председниковања општином Жарка Тадића. Овом приликом изнећемо предрачунске суме намењене овим радовима.⁹ Највећа је била предрачунска сума за калдрмисање

је Поглаварству и Суду већи број притужби грађана Ваљева јер су ови возили већом брзином своја возила по макадамским путевима и дизали велику прашину у вароши – нап. аут.

⁸ МИАВ, ОГВ, 1939. година, кут..бр..201, пр..бр. 43

⁹ Није нам наине познато колико су дотични радови коштали. Међутим,

целокупне Караџића улице и она је износила 379.755,16 динара, с тим да се намеравало утрошити и 4000 динара за калдрмисање гвозденог моста на реци Колубари. За поплочавање дела Душанове улице требало је, по елаборату издвојити 15.000 динара. За поправку већ постојеће калдрме у Бирчаниновој, Кнез Михаиловој и Гођевчевој улици требало је издвојити 18.000 динара, у улици Краљице Марије је требало ставити коцке за 10.000 динара, а у Улици војводе Мишића и Краља Александра по 5.000 динара за сваку. За равнање и макадамисање Хајдук Вељкове, Кланичке улице и Ненадовића кеја требало је уложити 13.000 динара. Технички реферат овог пројекта са приложеном ценом коштања урадио је инжењер Душан Н. Матић. Тада је састављен и посебан елаборат у коме се износио план експропријације земљишта око речице Љубостиње поред подвожњака железничке пруге Ваљево – Београд до некадашње старе Гроздановића циглане, као и елаборат експропријације земљишта закључно до укрштања улица Узун Миркове и Београдског пута. Решењем Министарства саобраћаја Г. Ж. бр. 3166, 3167 и 3168/40 од 22. априла исте године одобрена је накнадна стална експропријација улице поред подвожњака у Улици краља Александра. На овом експроприсаном земљишту постојале су мале приземне зграде које су у најкраћем року морале да се сруше.¹⁰

Јуна 1940. године команда Дринске дивизије исплатила је Градском поглаварству 57.788,20 динара за обављање радова асфалтирања тротоара испред војно-државних објеката у Ваљеву.¹¹ За израду бетонских стаза и тротоара испред касарне „Краља Милана“ и касарне „Војвода Мишић“ у Улици мајора Илића војска је преко Поглаварства исплатила предузимачу Духанову 22.749,70 динара.¹²

Дана 30. децембра 1942. године, одређена је од стране Градског већа суперколаудирајућа комисија која је имала налог да

имамо елаборат у коме се каже колико је за сређивање дотичних улица потребно новца, па смо те податке овде и предочили – нап. аут.

¹⁰ МИАВ, ОГВ, 1940. година, кут. бр. 207, пр. бр. I, А2,8883/1940.

¹¹ ОГВ, 1940. година, кут. бр. 208, пр. бр. 256.

¹² ОГВ, 1943. година, кут. бр. 218, пр. бр. I, А2, 1943/8905. У касарни „Војвода Мишић“ налазиле су се и просторије Министарства војске и морнарице. Само испред последњег објекта бетонирано је 298,81 м² стаза и пролаза.

утврди стање асфалтних и бетонских тротоара у улицама Карађорђевој, Караџићевој, Душановој и Мајора Илића након истека гарантног рока од три године. Градски инжењер Душан Матић саставио је том приликом нов елаборат у коме је изнето да су асфалтне површине увелико биле оштећене и на неким местима испуцале услед паркирања тешких возила окупатора. О сређивању ових површина више није било ни говора, јер су услед ратних околности цене нафте и сировина биле превисоке и није се могао ангажовати ниједан слободан предузимач.

Градско поглаварство града Ваљева је дана 14. августа 1943. године одржало седницу Градског већа које је решавало о предлогу Санитарног одељења Општине града Ваљева о повећању таксе за одржавање чистоће тротоара и улица. Том приликом одлучено је да се очисти и корито реке Колубаре.¹³

¹³ Исто